

Stichting De Gouden Ganzenveer

Laudatio

Door Els Snick, Academie De Gouden Ganzenveer

De geschiedenis is een uitvinding waarvoor de werkelijkheid het materiaal levert. Het had een uitspraak van Nelleke Noordervliet kunnen zijn, maar ze is van de hand van Hans Magnus Enzensberger. Als schrijfster is Noordervliet aan deze Duitse *homme de lettres* verwant. Beiden gaan historische feiten met de grootst mogelijke creativiteit te lijf en klinken die vast aan het heden. Het maakt hun werk scherp, uitdagend en verleidelijk.

Nelleke Noordervliet werd geboren in een smeltkroes van de geschiedenis: Rotterdam aan het eind van de Tweede Wereldoorlog. De stad moest worden wederopgebouwd, vlijt en zuinigheid stonden hoog in het vaandel en omdat haast iedereen even weinig had, vond haast iedereen armoede heel gewoon. In haar columns voor OVT neemt ze ons met haar warme, melodieuze stem – wilde ze niet ooit actrice worden? – graag mee naar de jaren vijftig van haar jeugd, zonder sentiment of pathos. Hoor haar over de ananas, hoe ze vrolijk hinkstapspringt van de Kilima Hawaiians naar het blikfruit van Del Monte en vandaar naar onze vliegschaamte, onze CO₂-voetafdruk en het treurige besef dat de ananas straks misschien van ons bord verdwijnt. Hoor haar over de boerenprotesten, die ze verbindt met het Kerelslied in het Gruuthusehandschrift, Robespierre en Kim Jong-un. Geef haar een woord, een idee, een nieuwsfeit, en ze tovert allerlei kleurige verbanden uit haar hoge hoed. Daar heb je historische verbeelding voor nodig, een tomeloze nieuwsgierigheid en vooral een breed uitwaaiende belezenheid. Nelleke Noordervliet is een *femme de lettres*, in onze literatuur misschien alleen te vergelijken met haar geliefde Hella S. Haasse.

Die belezenheid kwam haar niet aangewaaid. Ze groeide op in een milieu zonder literaire cultuur en mocht als eerste in haar familie naar het gymnasium. In *De val van Thomas G.*, haar voorlaatste roman, zegt een personage iets wat haar vast uit het hart is gegrepen: *Nog steeds, zo oud als ik ben, herinner ik me het gevoel van bevrijding door lezen.* Na het gymnasium ging ze Nederlands studeren, en werkte ze tegelijk om die studies te betalen. Haar scriptie ging over Hella S. Haasse en het genre van de historische roman. Toen in 1987 het honderdste sterfjaar van Multatuli werd herdacht, publiceerde ze haar eerste roman *Tine of De dalen waar het leven woont*, het gefingeerde dagboek van Everdina Huberta van Wijnbergen, de eerste vrouw van Eduard Douwes Dekker. De geschiedenis gezien door de ogen van een vrouw die heen en weer wordt geslingerd tussen conventie en drang naar zelfstandigheid: het zou in veel van haar romans een thema worden. Vaak slaan die romans zelf de vleugels uit. Het verhaal van Tine neemt ons mee naar Nederlands-Indië en Venetië. De roman *Millemorti* uit 1989 speelt zich in Zwitserland af en *Het oog van de engel* uit 1991 in Frankrijk.

Er volgen talrijke romans, historische studies, novellen en theaterstukken, en gastschrijverschappen aan diverse binnen- en buitenlandse universiteiten. Als publieke intellectueel laat Nelleke Noordervliet haar stem horen in het maatschappelijke debat: ze is een veelgevraagd spreker, bijvoorbeeld op de Avond voor Maatschappij en Wetenschap in de Ridderzaal en voor de Nijmeegse Kellendonkleding, ze is al jarenlang columniste in *Trouwen* en – zoals eerder gezegd – voor OVT op VPRO-radio. Wat ze waardevol vindt, daar wil ze ook verantwoordelijkheid voor dragen, en daarom wordt ze bestuurder van literaire en culturele instellingen zoals het Rijksmuseum, het Amsterdam Museum, het fonds voor de Letteren (tegenwoordig het Nederlands Letterenfonds), SSS (de huidige Schrijverscentrale) en het Letterkundig Museum (tegenwoordig het Literatuurmuseum).

Geschiedenis en actualiteit gaan hand in hand in *De naam van de vader*, de roman die in 1994 met de Multatuliprijs werd bekroond. Tegen de achtergrond van de *Wende* gaat het hoofdpersoon Augustus op zoek naar haar biologische vader, die haar, het moffenkind, tijdens de oorlog heeft verwekt en in Weimar woont. *Waa maar*, dacht Augustus als klein meisje – de zwaarte van de geschiedenis beschrijft Nelleke Noordervliet vaak met een lichte, geestige toets.

De eigen familiegeschiedenis is nooit veraf. Indrukwekkend is het hoe ze er in *Altijd roomboter* uit 2006 in slaagt om zich in te leven in haar personage en te achterhalen hoe mensen in het verleden dachten en voelden. Zonder nostalgie beschrijft ze het sociaal vangnet dat een buurt vroeger was, de huwelijksmoraal die je deed berusten in je lot. Ze trekt het decor open naar de geschiedenis van Nederland, vrouwen- en arbeidersrechten, seksuele moraal en mentaliteit in het dorp versus de stad, vroeger en nu. Wijsheden worden in humor verpakt, wanneer ze zich bijvoorbeeld afvraagt of iemand die lelijk is, als het leven hem wat beter gezind was geweest, een andere fysionomie zou hebben ontwikkeld.

In 2013 schrijft Nelleke Noordervliet het Boekenweekessay: *De leeuw en zijn hemd*. Daarin voert ze zichzelf op als een reporter die de elite van toen vragen stelt over wat ze niet in de archieven kan vinden. Ze begint haar rondgang in de Gouden Eeuw, stelt vragen aan lakenreder Pieter de la Court en aan Pieter van Dam, secretaris van de Heeren XVII van de VOC en aan de schilder Rembrandt – die haar van top tot teen opneemt en zijn belangstelling verliest –, maar ze vindt er evenveel plezier in om op straat een sjofel jongetje gezelschap te houden. Die aanpak werkt, omdat Nelleke Noordervliet uit de archieven geplukte woorden en zinnen verweeft in een betoog van nu, en omdat ze de kunst beheerst om te vertellen, ook in een essay.

Haar taal is vernuftig en rijk, doorspekt met vaak in onbruik geraakte of verzonden woorden. In teksten van Nelleke Noordervliet gaat men naar de gallemiezen of wordt vernacheld, doet aan bord-voor-de kop-seks of boodschappenlijstjesmuziekluisteren. Niet voor niets is ze sinds 2014 de beschermvrouw van het Gezelschap van Geadopteerde Vergeetwoorden, een initiatief van het radioprogramma De Taalstaat. Mensen adopteren een woord en beloven het te zullen koesteren en gebruiken. Het gaat om woorden die bijkans niet meer gebezigd worden en pertang niet schabouwelijk maar vrak, vermetel of kluchtig klinken.

Engagement is het sleutelwoord in het werk van Nelleke Noordervliet, betrokkenheid bij het verleden, bij de actualiteit, bij de Nederlandse taal, die in combinatie met haar gedreven verbeelding tot een uniek hedendaags schrijverschap heeft geleid. Om met Enzensberger te spreken: Nelleke Noordervliet vindt de geschiedenis voortdurend opnieuw uit, in een wonderlijke alchemie die feiten uit de archieven verandert in verbeelding.

Ook met haar meest recente roman, *Wij kunnen dit uit 2022*, betovert ze de lezer. Het is een boek over hoop en liefde, over de hoop dat we altijd opnieuw kunnen beginnen, hoezeer we het ook verknoeid hebben, met op de achtergrond zorgen over de ontleding en de coronapandemie. Die hoop noemde Emily Dickinson in een beroemd vers ooit *het ding met veren: Hope is the thing with feathers*, het ding dat optornt tegen de zwaarste storm, onvermoeibaar en onverzettelijk. Welk gevederd ding Emily Dickinson precies voor ogen heeft gestaan, weet ik niet. Misschien, denk ik, was het wel die plomp waggelende en sierlijk door de lucht klievende vogel die ons vanavond een fraai embleem levert voor de onverzettelijke hoop die Nelleke Noordervliet met haar schrijverschap zo gloedvol eer bewijst: de Gouden Ganzenvaar.